

Реагування педагогів на кібербулінг підлітків як на надзвичайну ситуацію соціального характеру

Анотація. У статті проаналізовано проблему кібербулінгу, як одного із видів булінгу в шкільному середовищі. Кібербулінг автори статті відносять до одного з видів надзвичайних ситуацій соціального характеру, які можуть загрожувати життю й психологічному здоров'ю підлітків. У статті вказано на необхідність правильної реакції педагога на випадки прояву кібербулінгу. Автори висувують гіпотезу, що найдієвішим способом боротьби й протидії кібербулінгу є превентивні заходи. У статті вказано на окремі превентивні заходи, що допоможуть педагогам знизити ризики для підлітків стати жертвою кібербулінгу. На основі здійсненого аналізу серіалів щодо протидії підлітків кібербулінгу автори рекомендують їх для ознайомлення й студентам педагогічних університетів.

Ключові слова: булінг, кібербулінг, надзвичайна ситуація соціального характеру, педагоги, підлітки.

Abstract. The article analyzes the problem of cyberbullying as one of the types of bullying in the school environment. The authors of the article refer to cyberbullying as one of the types of emergency situations of a social nature that can threaten the life and psychological health of teenagers. The article points out the necessity of a teacher's correct reaction to cases of cyberbullying. The authors hypothesize that the most effective way to fight and counter cyberbullying is preventive measures. The article points out some preventive measures that will help teachers reduce the risk of teenagers becoming victims of cyberbullying. Based on the analysis of the TV series on teenagers' resistance to cyberbullying, the authors recommend them for reading to students of pedagogical universities.

Keywords: bullying, cyberbullying, social emergency, teachers, teenagers.

Постановка наукової проблеми. Поряд із величезними можливостями, які створені упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес й повсякденне життя учнів і вчителів [4; 5], виникли й численні проблеми. Однією з таких проблем для підлітків стало явище кібербулінгу [1; 3; 6]. Кібербулінг – це віртуальний вид насильства, нова форма агресії, за якої насильницькі дії здійснюються для роздратування, заподіяння шкоди або приниження людини за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальної мережі [7]. За даними ЮНІСЕФ, кожна третя людина в світі піддавалась кібербулінгу. Така сама ситуація склалася й в Україні [2]. Тому є нагальна потреба в підготовці майбутніх педагогів до протидії такому явищу в шкільному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці явище кібербулінгу визнане як насильство в соціальній мережі (Є. Гіденко, Б. Єрмоленко [1; 3], що створює соціально-педагогічні (О. Міхеєва, М. Корнієнко [6]) та психологічні проблеми (Л. Найдьонова [7]). Зарубіжні науковці [10; 11; 12 та ін.] наголошують на необхідності розробки превентивних заходів у боротьбі з шкільним кібербулінгом. Проте в Україні ще недостатньо розробленими є методичні рекомендації майбутнім педагогам щодо формування їхньої готовності протидіяти та запобігати кібербулінгу в шкільному середовищі.

Мета статті – визначити характерні ознаки кібербулінгу та вказати на окремі превентивні заходи, що допоможуть педагогам знизити ризики для підлітків стати жертвою кібербулінгу.

Виклад основного матеріалу. Основними ознаками кібербулінгу є такі: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу),

спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Підлітки, які зазнали віртуальних нападів, мають значні труднощі не лише з навчанням, а й зі своїм психологічним здоров'ям. Тому для педагогічної спільноти вкрай важливим є вироблення механізмів протидії та запобіганню кібербулінгу. А тому корисним може виявитись досвід інших країн щодо таких заходів.

Аналіз закордонного досвіду щодо протидії та запобіганню кібербулінгу в шкільному середовищі [10; 11; 12] показав, що найбільш дієвими виявились просвітницькі програми, які інформують підлітків щодо можливих засобів захисту. Тому аналогічні просвітницькі заходи запроваджуються і в Україні.

Для майбутніх учителів України корисним буде ознайомлення з напрацьованими в нашій державі механізмами протидії та запобіганню кібербулінгу, як одному з підвидів булінгу в шкільному середовищі, розробленими Міністерством освіти України та Міністерством цифрової трансформації України.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 № 1646 суб'єктами реагування у випадку проявів булінгу в закладах освіти є: служба освітнього омбудсмена; служби у справах дітей; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; органи місцевого самоврядування; керівники та інші працівники закладів освіти; засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган; територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

Майбутні вчителі мають знати, що відповідно до п.11 ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» педагогічні працівники зобов'язані захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, що завдають шкоди здоров'ю. Тобто педагоги, якщо вони виявляють кібербулінг, зобов'язані вжити невідкладних заходів для припинення небезпечного впливу.

Проте вважаємо більш дієвими превентивні заходи, спрямовані на формування готовності підлітків до правильної поведінки в разі виникнення такої надзвичайної ситуації соціального характеру, як явище кібербулінгу. Такі заходи, розроблені фахівцями, можна знайти на сайтах відповідних міністерств, служб і громадських організацій. І тому вважаємо за доцільне ознайомити майбутніх учителів із змістом цих заходів, наприклад під час вивчення психологічних дисциплін і дисципліни «Цивільний захист», оскільки кібербулінг є надзвичайною ситуацією соціального характеру, яка може нести загрозу не лише нормальному перебігу освітнього процесу, а й психічному або й фізичному здоров'ю його учасників.

Наприклад, Міністерство цифрової трансформації у партнерстві з ЮНІСЕФ створило освітній серіал про кібербулінг для підлітків. Серіал складається з чотирьох серій по 4-5 хвилин та розповідає про те, який вигляд має кібербулінг; які причини та потенційні наслідки кібербулінгу; як припинити кібербулінг; що робити, якщо хтось із друзів став жертвою кібербулінгу [8; 9]. Використовуючи свою популярність серед підлітків, основні учасники серіалу – Анна Трінчер і Настя Коменських розповідають у цікавій і доступній формі, як правильно реагувати на кібербулінг і протистояти хейту та тролінгу; як допомогти друзям, які стали жертвами кібербулінгу; як припинити кібербулінг і зупинити цькування [8; 9].

Висновок. Оскільки серіали про кібербулінг, створені Міністерством цифрової трансформації, орієнтовані саме на підлітків, то є доцільним ознайомити й майбутніх учителів із їх змістом. Вважаємо, що перегляд таких і подібних серіалів з подальшим їх обговоренням разом з педагогом значно знизить ризик для підлітків стати жертвою кібербулінгу.

Список використаних джерел:

1. Гіденко Є.С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 50. С. 26-29.
2. Дослідження UNICEF «Які вони, українські підлітки: про соцмережі, секс, алкоголь, спорт, довіру до батьків та друзів. Дослідження». URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/05/22/236974/>
3. Єрмоленко Б.С. Насильство в мережі Інтернет. Кібербулінг. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Харків, 2020. 320 с.
4. Коломієць А.М., Коломієць Д.І. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у підготовці майбутніх педагогів. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. пр. 2006. С. 550-554.
5. Коломієць А.М. Функції освіти в період становлення інформаційного суспільства. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2008. Вип. 16. С. 376-381.
6. Міхеєва О.Ю., Корнієнко М.М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. № 11(63). 2018. С. 247-251.
7. Найдьонова Л.А. Кібербулінг у підлітковому рейтингу інтернет-небезпек. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Вип. 1. С. 141-159.
8. Про кібербулінг для підлітків. Серія 1 — Що таке кібербулінг? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5eELHySnFho>
9. Про кібербулінг для підлітків. Серія 2 — Як відбувається кібербулінг? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CSQKhR7VHOE>
10. Aboujaoude E., Savage M.W., Starcevic V., Salame W.O. Cyberbullying: Review of an old problem gone viral. *Journal of Adolescent Health*, 2015. 57, P. 10-18.
11. Cava M.-J., Buelga S., Carrascosa L. Cyber-control and cyber-aggression toward the partner in adolescent students: Prevalence and relationships with cyberbullying. *Revista de Educación*, 2022, 397. P. 169-195.
12. Smith P.K. Cyberbullying & ciberagresión. *El acoso escolar y su prevención: Perspectivas internacionales*. 2013. P. 173-190.